

Guido MICHELINI

MAŽVYDO IŠVERSTŲ LOTYNIŠKŲ GIESMIŲ TEKSTAI IR MELODIJOS

Iš lotyniškų šaltinių versti kūriniai užima svarbią vietą Mažvydo *Gesmese Chriksczoniskase*. Tokio pobūdžio vertimų čia pateikiama bent kelios dešimtys; du iš jų (*Christe/ diena essi ir schwiesibe* ir *Tawe Diwa garbinam*) jau buvo spausdinti ankstesnėse Mažvydo publikacijose.

Norint aptarti ryšių su lotynišku šaltiniu problema, tikslinga pradėti nuo tų vertimų (iš viso jų keturi), kurie giesmyne spausdinami kartu su šaltiniu. Tai nėra visiškai pažodiniai vertimai; nuo šaltinių, nors ir neiškreipiant prasmės, ypač nutolta giesmėje *Kelesi Christus nūg smercza* (Mž 250–251)¹ ir sekvencijoje *Dwasse schwenta ateiki* (Mž 317–321). Plg. tokias strofas: *kelesi Christus nūg smercza/ Halleluia. Anta Chriksczonistes dzaugsma/ Halle. ≈ Surrexit Christus hodie, Halleluia: Humano pro solamine/ Halleluia); kurs karcze kenteia smerti: Halleluia. Uß ßmogu bedna ghreschnaghi: Halle. ≈ Qui passus est pridie: Halleluia. Miserrimo pro homine: Halleluia); Palenk stangu/ kieta minkstink/ schaltus schildik/ silpnus stiprink/ kleidinczus tiesosp graßink (Flecte quod est rigidum, fove quod est frigidum, rege quod est devium); dūk smertis Christaus alga/ dūk duschu ischganima/ dūk amßinaghi dzauksma/ Amen (Da virtutis meritum, da salutis exitum, da perenne gaudium). Taip pat ne visur pažodiniai yra tie trys vertimai (Mž 191–193, 254–255, 301–305), kuriuose cituojama kiekvienos šaltinio strofos pradžia; pastebėjome tokius skirtumo atvejus, kaip *Christus Awins nekaltas/ uß Aweles sau mielas/ Sawe uß mußdina/ mus suderina ≈ Agnus redemit oves. + [Christus innocens patri reconciliavit peccatores]; Smertis/ ßiwats kariawą: Sziwats smerti pergaleia/ kaip Christus numire/ smerti sutrine ≈ Mors et vita duello + [confluxere mirando: dux vitae mortuus regnat vivus]; ir kaip ischkalbeia regintiemus wissims pakeltas est nūg zemes ant auksta ≈ et cum hoc dixisset, + [videntibus illis, elevatus est]; krauju tawa tikru atpirkai tu mus Diewe: Jdant mus iwestumbi tena/ isch kur pirms Rojaus Tewas ischpūle ≈ Sanguine proprio quem redimisti, + [Deus. Illum et revehis unde prius corruit Paradisi gaudia].**

¹ Naudotasi leidiniu: Martynas Mažvydas, Katekizmas ir kiti raštai, Vilnius: Baltos lankos, 1993. Cituojamų vietų paginacija nurodyta pagal: J. Gerullis, Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams, Kaunas, 1922.

Taigi galima teigti, kad Mažvydas kartais gana laisvai verčia iš šalia pateikiamo lotyniško šaltinio. Reikėtų tik išsiaiškinti, kas sąlygojo tokį reiškinį: Mažvydo siekis pagal laisvo vertimo principus sukurti liaudžiai prieinamesnį² ir muzikiniu atžvilgiu tinkantį tekstą ar vokiškų resp. lenkiškų vertimų modeliai? Galutinį atsakymą duos išsamesni ateities tyrinėjimai, nors mums norėtųsi laikytis pirmosios galimybės: juk Mažvydas, gerai pažindamas Lutherio ir kitų autoritetinių evangelinės bažnyčios veikėjų verstinę kūrybą, neretai gana laisvai perduodančią arba net perkuriančią lotynišką originalą, ir pats galėjo sekti jų pavyzdžiu.

Po šių bendro pobūdžio pastabų dabar aptarsime kur kas dažnesnius atvejus, kada lietuviškas vertimas spausdintas be jokio lotyniško šaltinio.

Giesmė *Garba buk ant auksta Diewui* (Mž 248 t.) ir malda *Tikiu ing Diewa Tiewa wissagalintighi* (Mž 585 t.) išverstos be esminių lotyniško teksto pakeitimų; tą patį galima pasakyti apie tokius trumpesnius liturginius tekstus, kaip introitai *Rassuket dangus isch aukshta* (Mž 171–173), *Bernelis gimes est mumus* (Mž 209–211), *Wirai Galileas/ kam besistebite* (Mž 298–300), *Dwasse wieschpaties priepile apskritini zemes* (Mž 314–316), *Poschlowinta buki schwenta Traice* (Mž 321–323), antifonos *Wirai Galileas ko weisdite ing dangu* (Mž 285 t.), *Asch zengiu Tewopi mana* (Mž 297), *Dwasse schwenta ateiki* (Mž 309 t.), *Služiket Ponui su baimė* (Mž 503), gradualas *Priekelausi ir dabar su tawimi essmi* (Mž 251 t.) ir atskiros eilutės iš psalmių. Norėdami tai akivaizdžiau parodyti, ištisai pacituosime tris iš čia paminėtų tekstų:

(*Garba buk ant auksta Diewui*)

Garba buk ant auksta Diewui. Jr ant βemes pakaijus βmoniemus geros walias/ = Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Chwola mes tau dūmė/ Schlowinam mes tawe/ Meldzem mes tawe. Garbinam mes tawe. Dekuijem mes tau del tawa didzoses garbes. = Laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificamus te. Gratias agimus tibi, propter magnam gloriam tuam.

O Pane Diewe danguyesis Karalau/ Diewe Tiewe wissagalisis. O Pane Sunau/ wienatigis Jesu Christe/ Pane/ Awineli Diewa/ sunau Tiewa. = Domine Deus, Rex caelestis, Deus Pater omnipotens, Domine Fili unigenite, Jesu Christe. Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris, Rex caelestis, Domine Fili unigenite,

Kurs neschi ghrekus sweta sussimilki ant musu. Kurs neschi ghrekus swieta prieymk nūg musu koβna malda. Kursai saedi po deschines Tewa sussimilki ant musu. = qui tollis peccata mundi miserere nobis. Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram. Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis.

² Tam kad galėtų įgyvendinti pratarinėje išdėstyta ketinimą „asuefacere rudem plebeculam ad celebrationem benefitorum Dei“.

Nes tu pats essi wiens schwentas Tu essi wiens Panas. Tu essi wiens auksczausesis/ Jesu Christe/ Su schwenta Dwasse Garbeije Diewa Tiewa/ Amen. ≈ Quoniam tu solus sanctus, tu solus Dominus, tu solus altissimus, Jesu Christe. Cum Sancto Spiritu, in gloria Dei Patris. Amen.

(Rassuket dangus isch aukschta)

Rassuket dangus isch aukschta ir debesis liket teisaghi/ teatsiwer zeme irgi tewaisa Jschgelbetoghi. Dangus ischskaita Diewa garbe/ ir darbus io ranku issaka dangaus stripribe [skait. stipribe] ≈ Rorate coeli desuper et nubes pluant iustum: aperiatur terra et germinet salvatorem. Coeli enarrant gloriam dei et opera manuum eius annunciat firmamentum;

(Wirai Galileas ko weisdite ing dangu)

Wirai Galileas ko weisdite ing dangu/ tas Jesus/ kurs atimtas est nūg iusu ing dangu/ taip ateiti tur/ Halleluia ≈ Viri galilaei, quid aspicitis in coelum. hic Jesus qui assumptus est a vobis in coelum sic veniet. alleluia.

Paprastai nedaug nutolstama nuo lotyniško šaltinio ir platesniuose Biblijos vertimuose, besiremiančiuose Vulgatos teksto tradicija: psalmės 286–93, 456–80 ir 504–540 puslapiuose ir tekstai iš Luko Evangelijos pirmojo skyriaus *Paduksinki Duschia mana wieschpati* (Mž 488 t.) ir *Paschlowintas wieschpatis Diewas Jsraela* (Mž 541–544). Vis dėlto kartais netrūksta dalinių sutapimų su Lutherio vertimu, į kurį irgi buvo atsižvelgta, ypač verčiant 68-tą psalmę. Norėdami pailustruoti vertimo fenomenologiją, pateiksime porą pavyzdžių:

(Paduxinki Duschia mana wieschpati)

Paduxinki Duschia mana wieschpati: ir linksminase dwasse mana: Dieweie ischganitoieghi mana. ≈ Magnificat anima mea dominum. Et exultavit spiritus meus, in deo salutari meo.

Nes pašwilga ant pakarnistes mergaites sawa: schitai isch to nu pagirta mane sakis wissas gimines. ≈ Quia respexit humilitatem ancillae suae, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Nes padare ant manes didzus daiktus kursai macznus ir schwentas io wardas. ≈ Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen eius.

Jr milaschirdingiste io nūg gimines ik gimines: Ant tu kurie io biose. ≈ Et misericordia eius a progenie in progenies, timentibus eum.

Padare stipribe peteie sawa: ischbarste tus kurie ira laepus schirdeie sawa. Nūstūme macznusus nūg sosta: ir pa aukschtina romusius. ≈ Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede, et exaltauit humiles.

Alkstanczus wissu geru papilde: ir bagotusius tuscus apleida. Prieme Jsrael waika sawa: idant atmintu milaschirdingistes sawa. ≈ Esurientes impleuit bonis, et diuites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae.

Kaip biloies esti tiewump musu: Abrahamui ir seklai io ant amβia. ≈ Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini eius in saecula.

Garba būk Tiewui ir Sunui: ir Dwassei schwentai. Kaip buwa isch pradzas taip nu ir Wissada: ir ant amβiu amβia. Amen. ≈ Gloria patri et filio, et spiritui sancto. Sicut erat in principio et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen

(110 psalmė)

Biloja Ponas Ponui mana: sedek podeschines mana. Jkkolei padesiu neprietelius tawa: sūlaeli koiu tawa. ≈ Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.

Rikschte ischminties sawa ischsiuns Wieschpatis isch Sion: ponawok widui ne prieteliu tawa/ ≈ Virgam uirtutis tuae emittet dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum.

Su tawimi pradza dienoie macis tawa/ Schwesibesu schwentuii: Jsch βiwata pirm auschros βwaizdes pagimdzaui tawe. ≈ Tecum principium in die uirtutis tuae, in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te.

Priesieke Wieschpatis ir netur gailietiese: Tu essi Kunigas ant amβia pagal buda Melkizedek. ≈ Iuravit dominus et non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.

Wieschpatis kurs est podeschines tawa: pamuschdenoie narsa sawa karalus. Sudis tarp pagoniu papildis gruuiumus: sukuls galwa daug giminiu. ≈ Dominus a dextris tuis, confregit in die irae suae reges. Iudicabit in nationibus implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.

Jsch upia kelaeie turi gerti: todelei pakiles galwa. ≈ De torrente in uia bibet, propterea exaltabit caput.

Garba buk Tiewui ir Sunui: ir Dwassei schwentai. Kaip buwa isch pradzas taip nu ir wissada: Jr ant amβiu amβia. Amen (Gloria patri et filio, et spiritui sancto. Sicut erat in principio et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen

O tais atvejais (Mž 385–387 ir 351–355), kai susiduriame su daugiau ar mažiau nuo biblinio teksto nutolusiais psalmių perdirbiniais, Mažvydas versdamas nesirėmė *Vulgata*: du tekstai (*Malonus mums Diewe būki* (Mž 346–348) ir *Ach Diewe isch dangaus weisdek* (Mž 348–351), kuriuos galime sugretinti su pažodiniais tu pačių psalmių vertimais *Diewas te sussimilst mums* (Mž 535 t.) ir *Gjelbek Wieschpatie* (Mž 528 t.), remiasi Lutherio perdirbiniais *Es wolt uns gnedig sein* ir *Ach got von hymel, sihe dareyn*, o iš Katekizmo perspausdintos psalmės *Laupsing duscha mana Pana* (Mž 351–355) ir *Sussimilk ant musu Diewe* (Mž 355–360) išverstos pagal Seklucjano lenkišką tekstą.

Dažnai pažodiniai lotyniško teksto vertimai yra *Litanijos Lietuviškos* (Mž 552–560) eilutės, plg.:

O Christe ischklausiki mus ≈ Christe audi nos.

Tiewe isch dangaus Diewe ≈ Pater de coelis Deus.

Sussimilk ant mussu ≈ Miserere nobis.

Sunau atpirktoijau swieta Diewe ≈ Fili redemptor mundi Deus.

Sussimilk ant mussu ≈ Miserere nobis.

Dwasse schwentoghi Diewe ≈ Spiritus sancte Deus.

Sussimilk ant mussu ≈ Miserere nobis.

Malonus mumus bŭki ≈ Propitius esto.

Atleisk mumus wieschpatie ≈ Parce nobis Domine.

Malonus mumus bŭki ≈ Propitius esto.

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Nŭg wissu ghrieku ≈ Ab omni et peccato.

.....

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Nŭg ſabangu welna ≈ Ab insidiis Diaboli.

.....

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Nŭg mara ir bada ≈ A peste et fame.

.....

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Nŭg amſinoses smertis ≈ A morte perpetua.

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Per diwna ir schwenta priemima ſmogistes tawa ≈ Per mysterium sanctae incarnationis tuae.

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Per schwenta uschgimima tawa ≈ Per sanctam nativitatem tuam.

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Per Chrikschtima/ pasnika ir gundimus tawa ≈ Per baptismum, ieiunium et tentationes tuas.

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Per baiseghima ir kraughinga prakaita tawa ≈ Per agoniam et sudorem tuum.

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Per kriſu ir kenteghima tawa ≈ Per crucem et passionem tuam.

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Per smerti ir pakasima tawa ≈ Per mortem et sepulturam tuam.

Gelbek mus wieschpatie ≈ Libera nos Domine.

Per priekelima ir dangun ſengima tawa ≈ Per gloriosam resurrectionem et ascensionem tuam.

.....

Praschom tawe ischklausik mus ≈ Te rogamus audi nos.

Jdant iawus βemes dūtumbi ir apsaugotumbi ≈ Ut fructum terrae nobis dare et conservare digneris.

.....

Jesu Christe sunau Diewa. Praschom tawe ischklausik mus ≈ Fili Dei. Te rogamus audi nos.

Awineli Diewa kursai neschi ghriekus sweta ≈ Agnus Dei qui tollis peccata mundi. Sussimilk ant musu ≈ Miserere nobis.

Awineli Diewa kursai neschi ghriekus sweta ≈ Agnus Dei qui tollis peccata mundi. Sussimilk ant musu ≈ Miserere nobis.

Awineli Diewa kursai neschi ghriekus sweta ≈ Agnus Dei qui tollis peccata mundi. Sussimilk ant musu ≈ Miserere nobis.

Christe ischklausiki mus ≈ Christe (ex)audi nos.

Christe ischklausiki mus ≈ Christe (ex)audi nos.

Lotyniško originalo sandara ir tekstualinė struktūra iš esmės išlaikyta keturiuose Ambrazejaus tradicijos giesmių vertimuose: *Christe/ diena essi ir schwiesibe* (Mž 481–484) (tekstas, išskyrus paskutinę strofą, paimtas iš Katekizmo), *Tawe Diewa garbinam* (Mž 544–552) (tekstas paimtas iš *Giesme S. Ambrašiejiaus* ir retsykais išverstas pagal Seklucjano lenkišką vertimą), *Ateik atpirktoyau βmoniu* (Mž 152–154) ir *Sutwertoiiau Pone βwaisdziu* (Mž 175–177); šiuo atžvilgiu jie skiriasi nuo taip pat „kanoniškos“ giesmės *Garbinkem grašei Jesu Christu* (Mž 177–180) vertimo, kuris labiau remiasi vokišku Lutherio vertimu negu originalu. Plačiau sustosime prie dviejų iš tekstų:

(Sutwertoiiau Pone βwaisdziu)

Sutwertoiiau Pone βwaisdziu/ Amβina schwiesa tikincziu/ Christe atpirktojau wissu/ Ischklausik maldas praschanczu. ≈ Conditor alme siderum Aeterna lux credentium, Christe redemptor omnium Exaudi preces supplicum.

Kurs gailedams prapūlima/ Smerczu swieta atpirka/ Tu ischganei zmones bednas/ atleisdams kaltibes wissas/ ≈ Qui condolens interitu Mortis perire saeculum, Salvasti mundum languidum Donans reis remedium.

Jau artie scho swieta gala/ Kaip iaunikis isch patala/ Eia isch schwenta ir czista/ Pannos Marias βiwata/ ≈ Vergente mundi vespere Uti sponsus de thalamo, Egressus honestissima Virginis matris clausula.

Kurio sila sibingaie/ wissi meldz iei keleis klaupie/ Dangus/ zeme/ peklas bursa/ Est iem wissada paklusna/ ≈ Cuius forti potentiae Genu curvantur omnia, Coelestia, terrestria Fatentur nutu subdita.

Saule sawa wieta eiti/ ir Menu βib tamse nakti/ Szwaisdes schwiesa sawa laika ir aptur sawa tikra taka/ ≈ Occasum sol custodiens, Luna pallorem retinens, Candor in astris relucens Certos observat limites.

Praschom nu Pone schwentassis/ Sudza swieta ateisisis/ Saugok tu mus ik beczesu/ Nūg czarta sdrodnu wiliczu/ ≈ Te deprecamur Hagie, Venture iudex saeculi, Conserva nos in tempore Hostis a telo perfidi.

Chwola czestis/ macis/ garba/ Tau Diwe Tewe buk duta/ Jr sunui bei Dwassei schwetai/ Ligi schlowie buk amβinai. Amen. ≈ Laus, honor, virtus, gloria Deo Patri et Filio Sancto simul Paraclito in sempiterna saecula.

(Christe/ diena essi ir schwiesibe)

Christe/ diena essi ir schwiesibe: Nakties nūdengi tamsibe: Schwiesibes schwiesums tu essi: Schwiesibe schwenta apreiski. ≈ Christe, qui lux es et dies, Noctis tenebras detegis, Lucisque lumen crederis Lumen beatum praedicans.

Prascham schwētassis musu Wieschpatie: Saugog mus schito naktie: Testow mums tawip atilsis: Priedūk pakaiu schos nakties. ≈ Precamur sancte domine Defende nos in hac nocte, Sit nobis in te requies, Quietam noctem tribue.

Jdant sunkus sapnas ne uβgrutu: Jeib velns mus nesugautu: Jr kuns iem ieib neprieleptu: Kaltus mus nepadaritu. ≈ Ne gravis somnus irruat, Nec hostis nos surripiat, Nec caro illi consentiens Nos tibi reos statuatur.

Akims musu dūk miega prieimti: Schirdiy dūk tawęsp iauteti/ Daschine tawa te apgin: Tarnus tus kurie tawe mil (Oculi somnium capiant Cor ad te semper vigilet, Dexterā tua protegat Famulos qui te diligunt.

Apgintoiau ant musu pawisdek: Neprietelus musu attremk: Redik iau mus tawa tarnus: Brangu krauiiu tawa atpirktus. ≈ Defensor noster adspice, Insidiantes reprime, Guberna tuos famulos Quos sanguine mercatus es.

Atminkeg iau ant musu tu Pone: Sylpname musu kune: Tu duschias musu apsaugok: Jhesau nūg musu neatstok. ≈ Memento nostri domine In gravi isto corpore, Qui es defensor animae Adesto nobis domine.

Tawęsp schaukiem nasrais taip ir schirdi: Jeib mus neapleistumbi: Steikes musump ir netruk: Pagalba mums tu pats priedūk. ≈ Ad te clamamus domine, Noli nos derelinquere, Festina, ne tardaveris, Succurre nobis miseris.

Garba būk amβinam Diwui Tiewui: Ja sunui Jesui Christui: Jr su Dwasse sargu duschiiu: Ant amβinuiiu amβiu/ Amen.

Kaip galima matyti, vietomis išversta laisvai, tačiau prasmė iš esmės nepakeista: vertėjas nenutolo nuo lotyniško šaltinio daugiau negu tose aukščiau minėtose giesmėse, kurios pateikiamos kartu su lotynišku tekstu. Šiuo atveju irgi nebūtina manyti, kad reiškinių sąlygojo vertimai į kitas (vokiečių arba lenkų) kalbas, jeigu to negalima įrodyti konkrečiais duomenimis. Cituota giesmė *Christe/ diena essi ir schwiesibe* ypač įdomi tuo, kad jos paskutinė strofa neturi jokio atitikmens nei Katekizmo vertime, nei lotyniškame šaltinyje. Kodėl Mažvydas ją pridėjo, išplėsdamas Katekizmo vertimą? Paėmė iš kitur ar sukūrė savarankiškai?

Dar mažiau atspindi šiandien mums žinomus lotyniškus šaltinius kiti *Giesmių Chrikscionisku* tekstai – tai *Schwentes schos linksmibe: Jr dzauksmi didibe* (Mž 283–285) (pagal *Festum nunc celebre*), kur nuo originalo ypač nutolstama antrojoje ir ketvirtojoje strofoje; *Pagimde mumus sche diena Czista panna Maria* (Mž 201–203) (pagal *Nobis natus est hodie de pura Virgine*) ir *Awinelis Pona Diewa: Ant Weliku uschmuschts buwa* (Mž 260–263) (pagal *Ad coenam Agni providi*), kurių tekstas taip pat gerokai skiriasi nuo lotyniškojo. O giesmė *Bernelis gimes mumus ischgi pannos czistas* (Mž 219–222), kuri buvo paimta iš Katekizmo pridedant penktąją strofą, laikytina visai laisvu teksto *Dies est laeticiae* perdirbiniu.

Be aukščiau minėto teksto *Christe/ diena essi ir schwiesibe*, giesmyne spausdinami ir kiti vertimai, kuriuose įterptos lotyniškame originale nesančios strofos. Prie jų dabar ir sustosime. Giesmė *Gedok kořnas Chriksczonis* (Mž 206–209) atitinka lotynišką originalą (*Resonet in laudibus cum iucundis*) iki strofos *Didis wardas to pona Musu Emanuela/ Sakits nuğ Gabriela/ Passirode kuri panna pagimde/ Jssipilde* etc. (*≈ Magnum nomen domini Emanuel Quod annunciatum est Per Gabriel*); strofos *Ponas Christus saldussis...* ir *Garba buk tau o Christe...* nepriklauso „kanoniškai“ lotyniškajai tradicijai, o pabaiga kartoja originalo strofas. Giesmėje *Garba/ schlowe ir czestis buki tau o Christe karalau* (Mž 159–163) „kanonišku“ lotyniškuoju originalu (*Gloria, laus et honor tibi sit rex Christe*) remiasi tik pirmosios keturios ir šeštoji strofos: poleminio pobūdžio septintoji ir aštuntoji greičiausiai yra reformacijos laikams aktualūs priedai, o paskutinioji strofa galėtų būti lotyniškojo originalo pabaigos laisvas perdirbinys. Giesmėje *Ponui musu uřgimus/ Dzauksmas est Angelamus* (Mž 203–205) tik pirmosios dvi strofos remiasi lotyniška giesme *In natali domini gaudent omnes angeli*: sekančios trys strofos yra laisvi perdirbiniai pagal Luko Evangelijos antrąjį skyrių (pvz. trečioji strofa aiškiai remiasi eilutėmis 13 ir 14: *Multitudo militiae caelestis laudantium Deum ... Gloria in altissimis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis*), o paskutinė neturi jokio aiškaus modelio. Toks reiškinytis pastebimas ir kitų vertėjų darbuose, pvz., *Skambek linksmi balse mana* (Mž 368–372): šiuo atveju tik pirmosios keturios strofos turi tikslų atitikmenį lotyniškame originale (*Pange lingua*); trys sekančios prieš katalikų konfesiją nukreiptos strofos aiškiai nepriklauso viduramžių tradicijai, o dvi paskutiniosios galėtų būti lotyniško originalo pabaigos laisvas perdirbinys.

Vėl iškyla klausimas: ar tokie vertimo ir lotyniško šaltinio skirtumai priklauso nuo asmeninių Mažvydo sugebėjimų, ar juos sąlygojo koks nors – gal rankraštinis ir iki šių dienų neišlikęs – tekstas („nekanoniškas“ lotyniškas variantas, vokiškas arba lenkiškas vertimas)? Pastaroji galimybė dar neįrodyta duomenimis: jų reikės ieškoti ateityje, nuodugniau ištyrus visus mus dominančių giesmių lotyniškus variantus ir vertimus į vokiečių bei lenkų kalbas. Naudingas atramos taškas tokiam darbui galėtų būti pilnas *Giesmių krikščioniškų* mokslinis leidimas su lietuviškais tekstais ir pagrindiniais prieinamais šaltiniais. Tokį leidimą reikėtų kuo greičiausiai paruošti.

Į šį klausimą gali padėti atsakyti ir muzika, kaip dabar pabandysime trumpai pa-
iliustruoti.

Tais atvejais, kai mūsų aptartuose vertimuose kartu su lietuvišku tekstu pateikiama melodija, ryšys su viduramžių tradicijos šaltiniais gali būti skirtingo pobūdžio. Kartais melodijos sutampa, kaip pastebėta lyginant antifonas *Wirai Galileas ko weisdite ing dangu* ir *Asch zengiu Tewopi mana* su Parmos miesto bibliotekos XVI a. rankraštiname giesmyne Ms. Parm. 669 pateiktais lotyniškais originalais (plg. 2-ąją dalį, p. 44 ir 48). Remiantis Kocho³ pateiktais melodijų fragmentais būtų galima manyti, kad ir giesmėse *Garba/ schlowe ir czestis buki tau o Christe Karalau*, *Pagimde mumus sche diena Czista panna Maria*, *Schwentes schos linksmibe: Jr dzauksmi didibe* ir *Christe/ diena essi ir schwie- sibe* melodijos nenutolsta nuo lotyniškų šaltinių, nors galutiniam atsakymui reikalinga platesnė šių šaltinių analizė. Labiau melodijos skiriasi kitose giesmėse, pvz.: *Sutwerto- iau Pone βwaisdziu/ Amβina schwiesa tikincziu*, kaip galima spręsti pagal tą patį Kochą; arba *Tawe Diewa garbinam*, kaip leidžia manyti 1530 m. Venecijoje išleistas *Antiphona- rium sanctae Romanae ecclesiae* (l. 23b–25a), kur melodija yra turtingesnė negu lietuviškame vertime: ar tokį dalyką irgi būtų galima paaiškinti Mažvydo siekiu sukurti liaudžiai prieinamesnį kūrinį? Įdomu ir tai, kad giesmės *Tawe Diewa garbinam* melodija taip pat gerokai skiriasi nuo Lutherio vokiško vertimo melodijos; taigi ne tik kalbiniu, bet ir muzikiniu atžvilgiu Lutherio giesmė nebuvo pagrindinis Mažvydo modelis. Toks nesutapimas su Lutherio melodija pastebimas ir giesmėje *Ateik atpirktoyau βmoniu*. Tai tik patvirtina hipotezę, kad Lutherio *Nu kum der Heiden Heiland* greičiausiai nebuvo pagrindinis Mažvydo šaltinis. Iš tikrųjų tais atvejais, kai Lutherio tekstas buvo pagrindinis vertimo šaltinis, paprastai ne tik žodžiai, bet ir melodija atitinka Lutherio modelį; plg.: *Pagirtas buk Jesu Christe* (Mž 180–183), *Christus Jordanop ateiha* (Mž 231–236), *Jsch giluma schauku tawesp* (Mž 340–343) ir t.t.

Visa tai rodo, kad nuodugnus filologinis tyrinėjimas negali atsiriboti nuo melodijų, kurios yra sudėtinė giesmių dalis.

TESTI E MELODIE DI INNI LATINI TRADOTTI DA MAŽVYDAS

Riassunto

Nell'articolo si esaminano testi delle *Gesmes Chriksczoniskas* che sono probabili traduzioni di fonti latine. Sulla base di un confronto con gli originali si definiscono le varie tipologie di traduzione, notando che non di rado Mažvydas si discosta da essi: per proprie scelte „artistiche“ o per l'influsso di fonti in altre lingue? Si evidenzia che un'eventuale mutazione dei modelli latini nella scelta delle melodie lituane può rivelarsi di particolare significato per una definizione delle tipologie di traduzione dei singoli testi.

³ E. E. Koch, *Geschichte des Kirchenlieds und Kirchengesangs*, Stuttgart, 1866–1876.